

W rezultacie książka ks. Dariusza Sobkowicza jest teologicznie bardzo interesująca pod każdym względem. Ukazuje ona nie tylko trafną i potrzebną koncepcję teologii jako historii, ale przede wszystkim wnosi do całej teologii swoistą żywość i oryginalność. Przynosi bowiem nowe rozumienie historii jako poznania historycznego i jako dziejów. Wtedy sama teologia staje się nie tyle „suchą” nauką, ile bardziej żywym procesem historycznego spełnienia się człowieka w odwiecznej Prawdzie, objawionej w historii.

Poza tym dzieło Sobkowicza wprowadza nowy sposób „mówienia” o Bogu, a przy tym nie gubi sprawy najistotniejszej: ta teologia nie jest tylko abstrakcyjną teorią, ale prowadzi człowieka do zbawienia, do jego indywidualnego i społecznego, eklezjalnego spełnienia. I to prowadzenie zapewni chyba wszystkim czytelnikom także forma techniczna i estetyczna opublikowanego, świetnego pod każdym względem, dzieła ze strony Wydawnictwa KUL.

*Ks. Krzysztof Góźdź
Instytut Teologii Dogmatycznej KUL*

STANISŁAW GRODŹ SVD
Instytut Teologii Fundamentalnej KUL

„MIĘDZYRELIGIJNA HERMENEUTYKA
W PLURALISTYCZNEJ EUROPIE”

SPRAWOZDANIE Z DRUGIEJ KONFERENCJI EUROPEAN SOCIETY
FOR INTERCULTURAL THEOLOGY AND INTERRELIGIOUS STUDIES
(Salzburg, 15-17 IV 2009 r.)

Wielokulturowość (i wieloreligijność) Europy systematycznie się pogłębia nie tylko przez bogactwo kultur wnoszone przez narody zamieszkujące kontynent od wielu stuleci, ale także coraz bardziej przez imigrantów, którzy osiedlają się w Europie. Współczesne środki komunikacji umożliwiają i ułatwiają kontakt z innymi kulturami na niespotykaną wcześniej skalę. Aby wszystkie te kontakty nie stawały się okazją do nieporozumień czy konfliktów potrzebna jest systematyczna refleksja nad nimi prowadzona nie tylko w perspektywie socjologicznej czy kulturoznawczej, ale także teologicznej.

Założone w 2006 r. Europejskie Stowarzyszenie Teologii Międzykulturowej i Badań Międzyreligijnych (ESITIS) stawia sobie za cel prowadzenie badań nad zjawis-

kiem wieloreligijności Europy i tworzenie forum, na którym można prowadzić dyskusję nad ich wynikami. Stowarzyszenie zorganizowało pierwszą konferencję pt. *The Resurgence of Religion in Europe* w kwietniu 2007 r. w Birmingham. Druga konferencja pt. *Interreligious Hermeneutics in Pluralistic Europe* odbyła się w dniach 15-17 IV 2009 r. w Salzburgu, a jej organizacją zajęło się Centrum Teologii Międzykulturowej i Studiów nad Religiami Uniwersytetu w Salzburgu. Wzięło w niej udział ok. 70 naukowców z kilkunastu krajów, którzy zastanawiali się nad sposobami budowania wzajemnego zrozumienia między wyznawcami różnych religii. Poszukiwania modeli międzyreligijnej hermeneutyki rozpoczęto od analizy dwóch praktyk znanych jako: rozumowanie na podstawie Pism świętych (*scriptural reasoning*) i teologia porównawcza (*comparative theology*).

Struktura konferencji przewidywała posiedzenia plenarne, w czasie których zebrani słuchali referatów zaproszonych prelegentów oraz jednej lub dwóch odpowiedzi przedstawianych przez innych zaproszonych prelegentów. Następnie rozpoczynano dyskusję. Pierwszą część popołudnia przeznaczono na prezentację komunikatów, których w sumie przez dwa dni wygłoszono 29 w 8 grupach.

W sesji otwierającej konferencję, wieczorem 15 IV, zebrani wysłuchali referatu Kajsy Ahlstrand z Uniwersytetu w Uppsali pt. *Święte Teksty jako doświadczenie i wytwór. Tańczenie z, całowanie, ukazywanie, noszenie, spożywanie, picie, ubieranie i radowanie się Świętymi Tekstami*. Tytuł brzmi zaskakująco, ale połączona z referatem prezentacja zdjęć ukazała, że wspólnoty religijne w różny sposób celebrują własne Święte Teksty.

Sesja plenarna pierwszego dnia skoncentrowana została na wspomnianych już dwóch kluczowych zagadnieniach, tzn. na rozumowaniu na podstawie pism świętych (RPPŚ) i teologii porównawczej (TP). Pierwsze przedstawił Nicholas Adams z Wydziału Teologii Uniwersytetu w Edynburgu. Kreśląc filozoficzne ramy RPPŚ, Adams opisał praktykę wspólnej refleksji nad tekstami religii monoteistycznych, która zmierza ku poszukiwaniu znaczenia, ale jednocześnie silnie akcentuje zakorzenienie we własnej tradycji religijnej. Ponieważ wierność własnej tradycji jest tak silnie podkreślana, praktyka RPPŚ przyciąga także wierzących, których trudno byłoby zainteresować, gdyby przedsięwzięcie określono jako „dialog międzyreligijny”. Wyznacznikami tej praktyki są trzy hasła podane przez Adamsa: 1) zrozumienie ponad zgodnością; 2) przyjaźń ponad wspólnym stanowiskiem; 3) nie jedna argumentacja, ale trzy (żydowska, chrześcijańska, muzułmańska). Szczegółowy opis jest dostępny na: www.scripturalreasoning.org.

Na referat Adamsa udzielono na plenum dwóch odpowiedzi w formie krótszych koreferatów. Pierwszą, z perspektywy feministycznej, przedstawiła Helene Egnell ze Sztokholmu, drugą, z perspektywy muzułmańskiej – Bülent Senay z Uludağ University w Bursie. Egnell zwróciła uwagę na problem stosunków władzy w doborze uczestników spotkania – kto zaprasza do udziału w grupie, kto decyduje o doborze tekstów, co uznaje się za „zachowanie destrukcyjne”. Pytała też czy RPPŚ dopuszcza takie zjawisko jak wielokrotność religijnych afiliacji (np. stwierdzenia typu: „jestem chrześcijaninem, ale i buddystą”). Senay podchwycił postulowane przez Adamsa osiągnięcie wyższej jakości w różnieniu się, podkreślając, że muzułmanom od dawna znana jest (i nadal praktykowana) „etyka niezgody/różnienia się w opiniach”. Nato-

miast na wyrażone przez Adamsa ubolewanie, że na wielu europejskich fakultetach teologii zaniechano nauczania logiki, odparł, że uczelnie muzułmańskie nadal jej uczą. Senay wykazał się erudycją i świetną znajomością angielskiego, używanego z istic brytyjskim poczuciem humoru.

W popołudniowej sesji plenarnej zebrani wysłuchali referatu Francisa Clooneya SJ z Harvard Divinity School na temat teologii porównawczej. Clooney opisał w zasadzie własną metodę pracy porównawczego czytania dzieł mistyków chrześcijańskich i hinduskich mistyków z południa Indii. Referent podkreślał, że nie opiera się na własnej interpretacji hinduskich tekstów sakralnych, ale zawsze korzysta z lokalnych komentarzy napisanych do nich. Brak takowych dyskwalifikuje korzystanie z danego sakralnego tekstu. Podczas gdy RPPŚ akcentuje wierność uczestników własnej tradycji bez oczekiwania na przemianę własnego stanowiska, choć z zamiarem zrozumienia innych, to TP zakłada przemianę własnego rozumienia tradycji w świetle wiedzy nabytej w trakcie studium nad tekstami.

Publicznej odpowiedzi w formie referatu na wystąpienie Clooneya udzieliła Albertina Nugteren, indolożka z Uniwersytetu w Tilburgu, Holandia. Z uznaniem wyrażała się o warsztacie Clooneya, ale zakwestionowała wartość podkreślanego przez niego teologicznego wymiaru całego przedsięwzięcia. Stwierdziła, że jako religioznawca jest w stanie dojść do bardzo podobnych, jeśli nie tych samych, wniosków, co Clooney jako teolog. W czym zatem należy dopatrywać się szczególnej roli teologicznej refleksji (*added-value of theologizing*)? Czy sięganie po pozachrześcijańskie teksty przez chrześcijańskich teologów nie przypomina dawnych kolonialnych przedsięwzięć, gdy Europejczycy wyprawiali się po przyprawy korzenne, by urozmaicić mdłe jedzenie w domu? Nugteren przyznała jednak w dyskusji, że jej oczekiwanie podobnych rezultatów badań religioznawcy i teologa jest zbyt jednowymiarowe i że możliwe (konieczne) jest spojrzenie na całe zagadnienie w perspektywie wielowymiarowej, w której teolog i religioznawca/antropolog zwracają uwagę na inne aspekty tego samego zagadnienia, przy czym żadne z podejść nie jest uprzywilejowane, gdyż oba mają własne cele i kierują się do trochę innej grupy odbiorców.

Dwie przedpołudniowe sesje panelowe drugiego dnia konferencji podjęły problematykę kontaktu z muzułmanami. W pierwszej sesji Anne Sofie Roald, Norweżka związana z uniwersytetami w Malmö i Bergen, przedstawiła zagadnienia dotyczące zmieniających się wartości rodzinnych w perspektywie refleksji nad rodziną i płcią kulturową. Stwierdziła, że dyskusja nad problematyką praw człowieka stopniowo modyfikuje muzułmańską perspektywę na zagadnienie roli kobiet w społeczeństwie i znaczenie rodziny. Druga sesja plenarna z referatem Johna Cheswortha z Centre for Muslim-Christian Studies z Oksfordu przybliżyła uczestnikom problematykę wykorzystywania tekstów z sakralnych ksiąg w celu dyskredytowania przeciwnika w dyskusji. Chesworth przedstawił działalność dwóch polemistów w Afryce – Ahmeda Deedata i Reinharda Bonnke oraz wskazał na podobne praktyki w Wielkiej Brytanii, gdzie na *Speakers' Corner* w Hyde Parku działa *Hyde Park Christian Fellowship*, posługując się cytatami z sakralnych ksiąg w atakach na islam.

Komunikaty prezentowane w czasie wczesnopołudniowych sesji w obu dniach (16 w czterech grupach I dnia i 13 w czterech grupach II dnia) ukazały szerokość spektrum zainteresowań uczestników konferencji. Wszystkim referatom i komunika-

tom towarzyszyła żywa dyskusja, czasem bardzo wyraźnie obnażająca zbyt wąskie założenia przyjęte przez prelegenta.

Konferencję zakończyła sesja plenarna, w czasie której Andreas Nehring z Uniwersytetu w Erlangen (Niemcy) przedstawił długi, filozoficzny wywód na temat bieżącej sytuacji, w której (nawet w kręgach protestanckich) odczuwane jest osłabienie pozycji i rangi sakralnego tekstu, stającego się przedmiotem interpretacji podejmowanej także przez ludzi wywodzących się z innych, niż chrześcijański, kontekstów. Sięgając do wittgensteinowskiego stwierdzenia, że „wspólne ludziom zachowanie jest systemem odniesień, dzięki któremu interpretujemy nieznaną język”, starał się ukazać owo „wspólne ludziom zachowanie” i jak różni się ono od dialogu. Ten ponadgodzinny wywód zainspirował interesującą dyskusję podsumowującą konferencję. Podniesiono kwestię rozumienia dialogu międzyreligijnego oraz przedmiotu odniesienia przedrostka „między-” (inter-). Czy nie lepiej zastąpić go przedrostkiem „trans-”? Dyskutowano też nad tym czy teoria „zastąpienia” innych religii przez chrześcijaństwo jest do pogodzenia z podejściem dialogicznym. Zwrócono także uwagę na siłę globalnego oddziaływania europejskich wzorców i schematów myślowych oraz braku stwarzania przestrzeni dla wzorców wywodzących się z innych kultur.

Konferencja ukazała różnorodność i bogactwo zainteresowań uczestników. Chociaż nie przyniosła żadnego jednoznacznego podsumowania, to ważne były spotkania z naukowcami z innych środowisk i wymiana myśli. Konferencja odbyła się w przyjemnych i przyjaznych wnętrzach St. Virgil Conference Centre, należącego do archidiecezji Salzburg, położonego na cichych południowo-wschodnich przedmieściach z fantastycznymi widokami na ośnieżone szczyty Alp.

KS. KRZYSZTOF KAUCHA

Instytut Teologii Fundamentalnej KUL

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „NAUKA WOBEC ZJAWISK PARANORMALNYCH”

28 kwietnia 2009 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się konferencja „Nauka wobec zjawisk paranormalnych”. Zorganizowały ją: Komitet Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk, Lubelskie Towarzystwo Naukowe i Instytut Teologii Fundamentalnej KUL. Została ona zadedykowana śp. ks. prof. dr. hab. Edwardowi Kopciowi – pionierowi teologii fundamentalnej w Polsce oraz wielo-